

Lekce 27

Gramatická látka

Konjugace: Kořenový aorist

Odkaz na gramatiku

§§ 326-327

1. Malý Kýros vypráví matce o sporech, které mu jeho učitel nechává rozsuzovat:

Κῦρος παῖς ὢν ἐρωτησάσης τῆς μητρός, πῶς ἂν τὴν δικαιοσύνην μάθοι, εἶπεν· «' Ἄλλ', ὦ μητερ, ἀκριβῶς¹ ταῦτά γε οἶδα· ὁ γὰρ διδάσκαλός με ὡς ἤδη ἀκριβοῦντα τὴν δικαιοσύνην καὶ ἄλλοις ἐκέλευε δικάζειν. καὶ τοίνυν ἐπὶ μιᾷ ποτε δίκῃ² πληγὰς ἔλαβον ὡς οὐκ ὀρθῶς δικάσας. ἦν δὲ ἡ δίκη τοιαύτη· παῖς μέγας μικρὸν ἔχων χιτῶνα παῖδα μικρὸν μέγαν ἔχοντα χιτῶνα ἐκδύσας αὐτὸν τὸν μὲν ἑαυτοῦ ἐκείνον ἐνέδυσσε, τὸν δὲ ἐκείνου αὐτὸς ἐνέδου. ἐγὼ οὖν τούτοις δικάζων ἔγνω βέλτιον εἶναι ἀμφοτέροις τὸν ἀρμόττοντα³ ἐκάτερον χιτῶνα ἔχειν. ἐν τούτῳ δὴ με ἔπαισεν ὁ διδάσκαλος λέξας, ὅτι, ὅποτε μὲν τοῦ ἀρμόττοντος εἶην κριτής, οὕτω δέοι ποιεῖν, ὅποτε δὲ γνῶναι δέοι, ποτέρου ὁ χιτῶν εἶη, τοῦτ' ἔφη σκεπτέον εἶναι, τίς κτῆσις δικαία ἐστίν.» (Xen. Kyr. 1,3, 16 s.)

2. Replika Neoptolema, syna Achilleova, v Sofoklově tragédii:

Ἔφυν γὰρ οὐδὲν ἐκ τέχνης πράσσειν⁴ κακῆς⁵,
οὔτ' αὐτὸς οὔθ', ὡς φασιν, οὐκφύσας⁶ ἐμέ. (Soph. Phil. 88 s.)

3a. Nápis na Apollónově chrámu v Delfách:

Γνῶθι σεαυτόν.

3b. Ἔστι ἄρα, ὡς ἔοικεν, πάντων μέγιστον μαθημάτων τὸ γνῶναι αὐτόν· ἑαυτὸν γὰρ τις ἐὰν γνῶ, θεὸν εἴσεται, θεὸν δὲ εἰδὼς ἐξομοιωθήσεται⁷ θεῷ. (Clem. Al. Paed. 3, 1)

4. Slova vládcy Théb Kreónta:

Μισῶ γε μέντοι χῶταν⁸ ἐν κακοῖσι⁹ τις
ἀλοῦς ἔπειτα τοῦτο καλλύνειν¹⁰ θέλη. (Soph. Ant. 495 s.)

¹ ἀκριβῶς od ἀκριβῶ, -οῦν `důkladně znát`

² ἡ δίκη `spravedlnost`, zde `právní spor`

³ ἀρμόττω `hodit se, přiléhat, slušet`

⁴ πράσσω = πράττω

⁵ τέχνη κακή `úklad`

⁶ οὐκφύσας < ὁ ἐκφύσας; ἐκφύω `zplodit`

⁷ ἐξομοιοῦμαι, -οῦσθαι `vyrovnať se`

⁸ χῶταν < καὶ ὅταν

⁹ ἐν κακοῖσι = ἐν κακοῖς

¹⁰ καλλύνω `přikrášlovat`

5. Σχολαστικὸς¹¹ ποταμὸν βουλόμενος περᾶσαι¹² ἀνήλθεν εἰς τὸ πλοῖον ἔφιππος¹³. πυθομένου δέ τινος· «Διὰ τί οὐ κατέβης;» «Σπουδάζω», ἔφη. (Philogelos 31 b)

6. Odpověď, jíž se Kroisovi dostalo v delfské věštině na otázku, zda má vytáhnout proti Peršanům:

Κροῖσος Ἴαλυν διαβᾶς μεγάλην ἀρχὴν καταλύσει¹⁴. (Arist. Rhet. 3, 5)

7. Λέγει Ἡράκλειτος, ὅτι πάντα χωρεῖ¹⁵ καὶ οὐδὲν μένει, καὶ ποταμοῦ ῥοῆ¹⁶ ἀπεικάζων¹⁷ τὰ ὄντα λέγει, ὡς δις εἰς τὸν αὐτὸν ποταμὸν οὐκ ἂν ἐμβαίης. (Plat. Krat. 402 a)

8. Thukýdídés ve zprávě o roku 425 píše:

Ἐρρῦή δὲ περὶ αὐτὸ τὸ ἔαρ¹⁸ τοῦτο ὁ ῥύαξ¹⁹ τοῦ πυρὸς ἐκ τῆς Αἴτνης, ὡσπερ καὶ τὸ πρότερον. καὶ γῆν τινα²⁰ ἔφθειρε²¹ τῶν Καταναίων, οἱ ὑπὸ τῆς Αἴτνης τῶ ὄρει οἰκοῦσιν, ὅπερ μέγιστόν ἐστιν ὄρος ἐν τῇ Σικελίᾳ. λέγεται δὲ πεντηκοστῶ ἔτει ῥυῆναι τοῦτο μετὰ τὸ πρότερον ῥεῦμα²², τὸ δὲ ζύμπαν τρεῖς γεγενῆσθαι τὸ ῥεῦμα, ἀφ' οὗ Σικελία ἀπὸ Ἑλλήνων οἰκεῖται. (Thuc. 3, 116)

Slovní zásoba

1. ἡ πληγή, -ῆς ἐνδύω, -σω, -σα, —, -δέδυμαι, -εδύθην (τινά τι) ἐνδύομαι, -σομαι, (ἐν)έδυν, -δέδυκα, —, — παίω, παίσω, ἔπαισα, πέπαικα, πέπαισομαι, ἐπαίσθην	rána, zranění halit, zahalovat obléci se bít, tlouci	vulnus, plaga induere induere, vestire plectere, ferire, percutere
2. φύομαι, -σομαι, ἔφυν, πέφυκα, —, —	zrodit se, narodit se	nasci
3. ἔοικεν	zdát se	videri
4. ἀλίσκομαι, ἀλώσομαι, ἐάλων, ἐάλωκα, —, —	být zabrán, zajat	capi, deprehendi
5. καταβαίνω, -βήσομαι, -έβην, -βέβηκα, —, —	sestoupit, slézt	descendere

¹¹ ὁ σχολαστικὸς zde označení komické postavy

¹² περῶ, -ᾶν `přejet, přejít na druhou stranu' (πέραν)

¹³ ἔφιππος `na koni'

¹⁴ καταλύω `rozpustit', zde `zničit'

¹⁵ χωρῶ, -εῖν `být v pohybu, téci'

¹⁶ ἡ ῥοή `tok, proud'

¹⁷ ἀπεικάζω (ak. a dat.) `přirovnávat (někoho k něčemu)'

¹⁸ τὸ ἔαρ `jaro'

¹⁹ ὁ ῥύαξ, -ακος `proud (lávy, vody)'

²⁰ γῆ τις zde `kus země'

²¹ ἔφθειρε ind. aor. akt. od φθείρω `ničím, kazím'

²² τὸ ῥεῦμα `proud', zde `výbuch'

σπουδάζω, -άσομαι, -ασα, -ακα, -σμαι, -σθην	spěchat, snažit se	festinare; studere, conari
6. διαβαίνω, -βήσομαι, -έβην, -έβηκα, —, —	překročit, přejít	transire, transgredi
7. δίς	dvakrát	bis
8. ῥέω, ῥυήσομαι, ἐρρύην, ἐρρύηκα, —, —	téci	fluere
τὸ πῦρ, πυρός	ohněň	ignis
(δια)φθείρω, -φθερῶ, -έφθειρα, -έφθαρκα, -ρμαι, -εφθάρην	hubit, kazit	delere, perdere, corrumpere
πεντηκοστός, -ή, -όν	padesátý	quingagesimus
ξύμπας, -ασα, -αν	veškerý, celý	cunctus
τὸ ξύμπαν, -ντος	dohromady, celkem	summatim
τρίς	tříkrát	ter

Doplnění gramatiky

Kořenový aorist

Kořenový aorist (terminologicky přesněji jde o atematický, **prostokmenný aorist**) je zvláštním případem silného aoristu aktivního. Odlišnost od jiných silných aoristů akt. spočívá jednak v tom, že časový kmen aor. akt. je totožný s kmenem slovesným, a dále to, že sekundární přípony přistupují k tomuto kmeni atematicky, tj. bez **tematického vokálu**. Tímto principem se aorist kořenový shoduje se slovesy atematické konjugace (konkrétně je zcela shodný se způsobem tvoření aoristu akt. u atematických sloves typu ἵστημι `stojím'²³). Tvar má tedy pouze 3 skladebné součásti (augment, slovesný kmen, přípona). Např.:

ἔ – γνω – ν `poznal jsem'.

Sekundární přípony, které ke slovesnému kmeni přistupují, jsou poněkud odlišné od sekundárních přípon silných aoristů tematické konjugace. Jsou sice zcela shodné u všech typů sloves, u nichž se aorist tvoří kořenovým způsobem, avšak v konj. opt. a ptc. dochází vzájemným působením přípon a slovesného kmene k drobným odchylkám mezi jednotlivými typy, totiž kmeny na -ᾶ, -η, -ω a -ῦ. Stavba tvarů kořenového aoristu je zřejmá z §§ 326-327.

Jde o izolovaný gramatický jev — v attické próze se prakticky objevují kořenové aoristy jen asi u 10 sloves, která jsou uvedena v gramatice.²⁴

²³ Jde o látku probíranou v lekcí 34.

²⁴ Kromě sloves zařazených do slovní zásoby této lekce jde dále o dříve probraná slovesa: χαίρω (aor. ἐχάρην `zaradoval jsem se'), φθάνω (aor. ἐφθην `předstihl jsem, udělal jsem dřív'), ζῶ (ojed. βιώ; aor. ἔζησα i ἐβίωον `byl jsem živ, prožil jsem').

Silný aorist na -α

Jiným, ještě izolovanějším gramatickým jevem než kořenový aorist je zkřížení silného aoristu se slabým. K tomuto jevu docházelo v poklasickém období systémovým tlakem aoristů slabých, které byly ve výrazné frekvenční převaze nad aoristy silnými. Výsledkem tohoto křížení jsou tvary, jejichž základem je aktivní aoristní kmen silného typu, k němuž ovšem přistupují koncovky aoristu slabého (tj. tematický vokál -α/ε- a přípony). Tvar má tedy 4 skladebné složky (augment, silný kmen aor. akt., tematický vokál, přípona).

Např.:

ἐ – πρι – ἄ – μιν `koupil jsem' (sémanticky náleží k prez. ὠνοῦμαι, dm.)

Aor. tohoto typu se objevuje jen v pozdních textech, a to pouze u sloves: λέγω (aor. εἶπα vedle pravidelného εἶπον), φέρω (aor. ἤνεγκα vedle ἤνεγκον), χέω `lít' (aor. ἔχεα)²⁵, a citované dm. ὠνοῦμαι (aor. ἐπριάμην)²⁶.

Cvičení

1. Gramaticky určete:

• ἔγνωσαν • ἔγνωμεν • ἵνα γνῶ • ἵνα γνῶ • ἵνα γνῶσιν • γνοίης • γνοῖεν • ἑάλως • ἁλῶναι • ἀλοῦσα • γνόν • τοῖς γνοῦσιν • ἔβησαν • ἵνα βῆ • ἵνα βῶσιν • ἵνα βῆτε • βαίης • βῆναι • βᾶσα • ῥυέντες

2. Vytvořte 1. sg. ind. fut. i perf.:

• ἔδυν • ἔφυν • ἔγνων • ἑάλων • ἐρρύην

3. Doplňte věty tak, že vyberete z níže uvedených přísudků ten, který odpovídá kontextu, a přeložte je:

• ἀμαρτάνοντες ... • πειρῶνται τὸν ποταμὸν ... • ὁ μέγας παῖς τὸν μέγαν χιτῶνα ...
 • ὁ μέγας παῖς τὸν μικρὸν παῖδα τὸν χιτῶνα ... • ἡ γῆ θαυμαστὸν καρπὸν (plod) ... • οὐδὲν ἐκ τέχνης πράττειν κακῆς ... • μὴ νόσω ...
 • ἔφυν • ἀλοίην • ἐνέδου • διαβῆναι • ἐξέδυσεν • ἔγνωσαν • ἔφυσεν

4. Vyložte etymologii slov:

• harmonie • revma • báze

5. Všimněte si řazení přívlastkových adjektiv a rozvíjených substantiv ve větě παῖς μέγας ... ἐνέδου (text 1). Vysvětlete, jakou funkci zde má slovosled.

²⁵ Kontrahované sloveso s výjimkami, viz § 270 (2) a 272 (4).

²⁶ V gramatice je paradigma tohoto slovesa nenáležitě zařazeno do § 327 ke kořenovým aoristům (kořen je v tomto případě -πρι-).

Lekce 27

6. Určete gramatický tvar, přeložte a vytvořte 1. sg. ind. prez. akt.:

• ηύρηκέναι • άποβεβληκώς • άπόλωλα • κευωρήκασιν • γέγονε • πέπονθας • άπολε-
λοίπασιν • άκηκόατε (lekce 24).

7. Oπαkujte:

• άρχω • ό άρχων • άρχαῖος • ή άρχή • ή άναρχία.